

Een jonge Duitse vluchteling creëert in Madrid,
ondanks de dreiging van terreur, een toevlucht
voor hoop en verhalen.

A woman with her hair in a bun, wearing a teal dress, stands with her back to the camera, looking into a large, dark wooden bookshelf filled with books. The scene is dimly lit, with warm light coming from the bookshelf area.

De boekverkoper van Madrid

Mario Escobar

Roman

Hoofdstuk 1

Berlijn

De zomer van 1933

Mijn vader was schrijver. We hadden thuis een hele lading boeken en onze bibliotheek was groter dan die van iedereen, behalve dan die van mijn grootvader Gabor. Hij was een bekende toneelschrijver geweest, die was overleden toen ik nog erg jong was. En ik had nóg een passie van mijn vader geërfd: zijn liefde voor de Franse taal. Wij Duitsers hebben altijd al een wat ambivalente relatie met de Fransen gehad, waarbij we heen en weer slingerden van een diepe bewondering voor hun cultuur en literatuur naar een complete minachting voor zo veel andere dingen. Maar sinds Adolf Hitlers greep naar de macht en zijn meedogenloze pogingen om grip te krijgen op alle aspecten van de Duitse maatschappij, was Frankrijk niet meer geworden dan een volgende vijand om te overweldigen.

Mijn andere grootvader, Klaus, had een veel bescheidener achtergrond en zijn familie zat in de houtbewerking, hoewel hijzelf dominee was geworden. Ik was nog maar een kind toen hij een leuk boekenplankje voor me timmerde voor in mijn slaapkamer in de buitenwijken van Berlijn. En vanaf dat moment speelde ik vaak dat ik een boekwinkel had. Ik oefende de hele tijd met mijn twee zussen en mijn vriendinnen. Toen ik mijn bul in Franse Taal- en Literatuurwetenschap haalde, was de meest logische volgende stap om aan het werk te gaan in een veelgeprezen boekwinkel in het centrum van Berlijn.

De winkel was eigendom van een bekende Joodse familie. De eigenaresse was een van de vrouwen die ik het meest

bewonderde op deze planeet. Ruth Friedman had de zaak van haar vader geërfd, die hem op zijn beurt weer van zijn vader had geërfd. Hoewel de winkel in eerste instantie alleen boeken in het Jiddisch verkocht, richtte de boekhandel zich uiteindelijk op literatuur in vreemde talen, vooral in het Frans.

‘Die dame is niet mals,’ zei mevrouw Friedman, terwijl ze door het tijdschrift voor Duitse boekhandelaren bladerde. Hitler had gedreigd om zich te ontdoen van alle niet-Arische culturen, maar tot dusver hadden ze daar niets van gemerkt. Mevrouw Friedman was ervan overtuigd dat zijn dreigement niet meer was dan een politieke manoeuvre om zich van de steun van alle nationalistische burgers te verzekeren.

‘Welke dame?’ vroeg ik.

‘Françoise Frenkel, de Poolse vrouw van de Franse boekwinkel La Maison du Livre. De nazi’s vallen haar al zeker tien jaar lastig, hoewel ik niet weet of dat komt doordat ze Joods is, of omdat ze Franse boeken verkoopt.’

Ik had goede berichten gehoord over die ontmoetingsplaats voor boekenliefhebbers, maar had nooit de kans gehad om er eens langs te gaan. Zo gauw mijn werkdag erop zat, zou ik er meteen naartoe gaan om mijn onderzoek voort te zetten. Het was mijn doel om mijn doctoraat in Franse Taal- en Literatuurwetenschap te halen en dan mijn eigen winkel te openen. En daarbij was ik ook nog redactrice bij een paar kleine uitgevers die boeken uit het Frans vertaalden.

‘Waarom doet de politie daar niet iets tegen?’ vroeg ik.

Ruth schoot in de lach om mijn naïviteit. ‘De politie? Hermann Göring is hun baas! Je denkt toch niet dat hij ook maar één vinger zal uitsteken om Joden of Poolse immigranten te beschermen?’

Mijn vader, een sociaaldemocraat, bezette een zetel in het parlement en had de wraak van Hitler en zijn handlangers al aan den lijve ondervonden. Na de brand in de Reichstag, een maand geleden, had de in maart beklonken *Ermächtigungsgesetz* Hitler dictatoriale macht opgeleverd. Communistische en

socialistische vertegenwoordigers kregen geen toegang meer tot hun zetel in het parlement en veel van hen werden opgesloten in de gevangenis of in Dachau, dat afschrikwekkende concentratiekamp in de buurt van München. Mijn vader had vrienden in de Centruumpartij en onder de naziministers. Dat had hem voorlopig uit de gevangenis weten te houden. Iedereen adviseerde hem om uit het land te verdwijnen, maar hij was nog niet bereid om ons huis en alle herinneringen achter te laten, vooral niet alles wat hij met mijn moeder Magda had gedeeld.

Die dag, toen mijn werk erop zat, deed ik mijn roze schort af die alle vrouwelijke werknemers droegen, waardoor de bloemetjesjurk zichtbaar werd die een vrolijke afspiegeling was van de lange zomer van 1933, en ging ik op weg voor mijn eerste bezoekje aan de boekwinkel van mevrouw Frenkel. Aan de buitenkant leek het op een klein, Frans kioskje, een pijpenlaatje, maar binnen zag het er open en verwelkomend uit, het soort plek waar je nooit meer weg zou willen. Er hing een poster aan de deur over een lezing door een beroemde Franse schrijver die binnenkort zou plaatsvinden. Er lagen verschillende Franse kranten op de tafel naast de ingang. Veel Berlijners kochten Franse kranten, omdat de censuur de meeste Duitse kranten al in een wurggreep had.

Een man met een brilletje met ronde glazen keek op toen ik binnenkwam. Buiten ons was het er opmerkelijk stil voor deze tijd van de dag, wanneer mensen meestal door de stad liepen om wat boodschappen te doen. Het was duidelijk dat de man verbaasd was over mijn aanwezigheid.

‘Kan ik je ergens mee helpen, jongedame?’ vroeg hij.

‘O, ik kom alleen maar even een kijkje nemen.’

De man knikte en verdiepte zich weer in zijn boek. Ik slenterde tussen de tafels en mahoniehouten boekenplanken door, liet mijn vingers over de ruggen van de boeken glijden en sloeg er voorzichtig nu en dan eentje open. Ik hield van de geur van boeken en hout, van inkt en papier – het aroma van

bibliotheken en boekwinkels. Voor mij was die geur de poort naar een verloren paradijs, waar me niets kon overkomen.

Na een tijdje kwam er een knappe man in een driedelig krijtstreep pak binnen. Hij had een dun snorretje en zijn zwarte haar was achterovergekamd, met daaronder donkere ogen die alles leken op te slokken wat hij tegenkwam. Ik observeerde hem onopgemerkt toen hij de man achter de toonbank begroette, waarna ik wat Duitse en Franse titels bekeek.

Ik was mijn concentratie kwijt. Om de paar seconden wierp ik een behoedzame blik op de vreemdeling. Ik vroeg me af waar hij vandaan kwam en wat hij in een winkel deed waar zo weinig Duitsers nog durfden te komen. Op dat moment kwam uit de achterkamer een aantrekkelijke, slanke vrouw tevoorschijn die een eenvoudige, natuurlijke elegantie bezat. Ze stelde zich aan me voor als de eigenaresse, Françoise Frenkel, en vroeg of ze me kon helpen zoeken.

‘Goedemiddag. Ik ben Barbara. Ik bekijk uw verzameling Franse boeken. Ik ben bezig met de afronding van mijn thesis over Honoré de Balzac. Nou ja... de thesis handelt eigenlijk over waarom hij een van de grootste auteurs uit de Franse literatuur is geworden, ondanks dat hij werd afgewezen door geleerden en andere beroemde auteurs.’

Er speelde een glimlach om Françoises lippen.

‘Ah, het belang van Balzac mogen we niet onderschatten; een van de grootste schrijvers aller tijden,’ reageerde ze. ‘Natuurlijk niet elk boek van hem zal geschiedenis schrijven, maar hij schilderde een nauwkeurig portret van de maatschappij in zijn tijd. Geen enkele andere auteur heeft de spijker zo precies op de kop geslagen. Ik denk dat het mensen irriteerde hoe makkelijk hij verhalen vertelde. Balzac kon binnen een paar weken een meesterwerk produceren.’ Ze klakte met haar tong en slaakte een zucht, waarna ze vervolgde: ‘Het zat erin dat zijn tijdgenoten afgunstig zouden worden. Het grootste verschil tussen een genie en een kunstenaar – dat de eerste de inspanning en het doorzettingsvermogen van de tweede niet nodig heeft.’

Ik knikte, want ik was het helemaal met haar eens.

‘Heb je Stefan Zweigs verhandeling over Balzac gelezen?’ vroeg Françoise.

‘Ja, natuurlijk. Fascinerend. Daardoor weet ik van het trieste verhaal achter de grote schrijver. Dat is in principe de reden dat ik verder onderzoek naar hem wil doen.’

‘Het ene boek leidt tot het volgende. Dat is het magische van lezen. Net als alle grote harten moest Balzac in vuur worden gesmeed. Er bestaat geen echte kunst zonder lijden. Dat is de prijs die je betaalt.’ Françoise stak een sigaret op, terwijl ze praatte.

Ik verlangde ernaar om schrijver te worden en ik wist dat Françoise gelijk had. Een korte blik op de biografie van bijna elke beroemde auteur maakte duidelijk dat schrijven geen gespreid bedje is.

‘Het is hen in elk geval gelukt om hun frustratie en pijn in iets goeds om te zetten.’ Ik had er onmiddellijk spijt van dat dit eruit was geglipt. Op dat moment realiseerde ik me nog niet dat onzekerheid een van de deugden van de jeugd was: het vermogen om overal vraagtekens achter te zetten en ervan overtuigd zijn dat er altijd een betere manier is om iets aan te pakken. Later in het leven loop je vanzelf tegen de harde realiteit aan; dat is in elk geval het excuus van degenen die al blij zijn als ze weten te overleven.

‘Zweig publiceerde dat stuk samen met twee andere biografische essays: eentje over Dickens en de andere over Dostojevski. En nu maar hopen dat Zweig het land niet hoeft te ontvluchten, zoals een heel aantal andere intellectuelen.’

Daarmee bracht ze onze angst over de huidige gebeurtenissen onder woorden. Net op het moment dat het een en ander begon te stabiliseren, na jaren van politieke spanning en economische problemen, was de wereld zoals we die kenden aan het verdwijnen. Wat ironisch.

Het tingelen van de bel boven de voordeur kondigde de komst aan van vier mannen in de bruine uniformen van de

SA. Ze roken naar verschaald bier en oud zweet. Ze keken hooghartig om zich heen, alsof ze er zeker van wilden zijn dat we allemaal goed opletten voor ze in actie kwamen. Hun trieste, lege bestaan draaide eigenlijk alleen maar om de hoeveelheid angst die ze bij hun slachtoffers zaaiden.

Alsof hij een voorstelling opende, schreeuwde de oudste van die valse nazihonden: 'Vervloekte communistische Joden!' Met zijn wapenstok veegde hij een complete boekenplank leeg. Zijn handlangers volgden zijn voorbeeld.

Boven het lawaai van de op de grond vallende boeken uit zongen de SA-varkens patriottische liederen waarin duidelijk werd wat de irrationele overtuigingen van het Nationaal-Socialisme waren. De man achter de balie, van wie ik ondertussen wist dat hij de man van Françoise was, hief zijn armen op en liep snel naar de roedel wilde honden toe om hen tegen te houden. 'Heren, alstublieft!' riep hij uit.

Een van de nazi's duwde hem tegen de grond en een ander deelde enkele rake trappen uit. De man kreunde. Françoise haastte zich naar haar man toe, slechts gewapend met een pen en haar bril, maar voor ze hem wist te bereiken, sneed de vreemdeling met het donkere haar haar de pas af. Zonder een woord te zeggen hield hij haar aan beide schouders vast tot ze niet meer probeerde om haar man te hulp te schieten. Daarna draaide de vreemdeling zich om en keek de vier SA-soldaten strak aan.

'Jullie hebben genoeg lol beleefd, heren. Dus als jullie nu alsjeblieft zouden willen vertrekken...' Hij praatte zo zacht dat ik hem door het geschreeuw van de nazi's, het gekreun van Françoises echtgenoot en de herrie van vallende boeken nauwelijks had verstaan.

De oudste nazi, die duidelijk al grijs aan het worden was onder de pet die zijn kortgeknipte haar bedekte, fronste zijn voorhoofd. Al zwaaiend met zijn wapenstok slenterde hij naar de vreemdeling toe.

'Ben jij een van die vervloekte Joden? Het lijkt er sterk op,

met dat donkere haar en die donkere ogen van je.'

'Mijn haar is net zo donker als dat van de Führer, dat klopt. Zover ik weet, is dat geen misdaad. Ik heb jullie op beleefde toon gevraagd om op te houden met het in elkaar slaan van een onschuldige man. De volgende keer ben ik echter een stuk minder beleefd.'

De SA-officier schoot in de lach om het dreigement van de man. De andere drie, die ondertussen waren opgehouden met boeken door de winkel te smijten en de man die op de grond lag te trappen, lachten met hem mee. De dikke, oudere officier zag de klap niet aankomen. Ik trouwens ook niet. De vuist van de vreemdeling raakte hem keihard tegen zijn kaak en bracht hem uit evenwicht. De nazi keek geschokt op en wilde uithalen met zijn wapenstok, maar hij kreeg nauwelijks de tijd om zijn arm op te heffen, die de vreemdeling onmiddellijk verdraaide. Met een razendsnelle beweging wrong hij de wapenstok uit de hand van de man en sloeg meedogenloos op hem in. De drie ondergeschikten wierpen zich op hem en twee van hen hadden een jachtmes in hun handen. Ze lachten niet meer. In plaats daarvan leek hun gezicht te zijn opgezwollen van woede, waardoor ik nog een stap achteruit deed, uit angst dat ze zich hierna tegen ons zouden keren. Ik keek achterom, op zoek naar een ontsnappingsroute, maar ik bleef verstijfd van angst staan.

De vreemdeling ontweek de vuisten en messen van de SA's, maar wist zelf enkele flinke stoten uit te delen, waardoor de nazi's in de war raakten en bang werden. Vijf minuten later krabbelden ze op van de vloer en waggelden ze vernederd de winkel uit.

'Dank u,' zei Françoise tegen de vreemdeling, terwijl ze zich naar haar man toe haastte.

Ik stond er nog steeds verstijfd van angst bij. Er zaten bloedspetters op de omslag van enkele boeken en er lagen er honderden over de vloer verspreid. Ik pakte er een paar op en zette ze terug op hun plek, in de hoop dat een beetje orde

mijn angst zou verdrijven. En toen stond ik opeens oog in oog met de vreemdeling.

‘Laat me je helpen.’

Ik wist niet hoe ik moest reageren, maar daarna waren we allebei een tijdje zoet met het reorganiseren van de boeken en het gladstrijken van de verkreukelde bladzijden.

‘Ik heb mezelf nog niet eens voorgesteld,’ zei hij na een tijdje. ‘Ik ben Juan Delgado.’

‘Juan Delgado?’ vroeg ik verbaasd.

Hij knikte. ‘Ik kom uit Spanje.’

Ik had nog nooit een Spanjaard ontmoet. In Duitsland bestonden er allerlei negatieve stereotypen en vooroordelen tegen Zuid-Europeaanen.

‘Aangenaam. Ik ben Barbara,’ zei ik, waarbij ik me een stuk kalmer voordeed dan ik me voelde.

Françoise en haar man waren ondertussen ook aan het opruimen geslagen en binnen een uur was alles weer zoals het was.

‘Bedankt allebei,’ zei Françoise. ‘Het is al laat. Het minste wat we kunnen doen, is jullie uitnodigen voor het avondeten.’

Ik was nog steeds zo gespannen als een veer en leek niet in staat om op de uitnodiging te reageren, maar Juan nam het aanbod maar al te graag aan. Daarna richtte hij zich tot mij. ‘Maak je geen zorgen; ik breng je daarna wel naar huis. De straten van Berlijn zijn overbevolkt met dat soort zwijnen – dronkenlappen die alleen maar op zoek zijn naar problemen.’

Met z’n vieren beklommen we de trap naar het appartement boven de boekwinkel, waar het stel al woonde sinds ze enkele jaren geleden de winkel hadden geopend. Het was een eenvoudig onderkomen zonder veel luxe, maar er stonden zo veel boeken, dat het een verlengstuk van de winkel beneden leek.

‘We eten kipfilet met artisjokken. Het is niet veel, maar met een goede Franse wijn en wat brood denk ik dat we het er wel mee redden,’ zei Françoise.

Terwijl haar man de tafel dekte, bleven Juan en ik staan

toekijken, omdat we niet goed wisten wat we moesten doen. Françoise redde ons van ons ongemakkelijke gevoel door met twee dienbladen terug te komen en die op de ronde tafel te zetten.

‘Ga alsjeblieft zitten,’ zei haar man. ‘Goed, dan zal ik me even officieel voorstellen. Ik ben Simon Raichenstein. Ik kom oorspronkelijk uit Rusland en mijn vrouw is Pools. We zijn deze boekwinkel in 1922 in een kleiner pand begonnen. We hadden ons toen nooit kunnen voorstellen dat we in een situatie zouden belanden zoals we vanmiddag hebben meegemaakt.’

We namen allemaal plaats en Françoise serveerde het eten op mooie porseleinen borden.

Simon vervolgde: ‘Ik ben vanwege de revolutie uit Rusland vertrokken. In eerste instantie dacht ik dat mijn land, waar ik vreselijk veel van houd, moderner zou worden en het tijdperk van de tsaren achter zich zou laten... maar we hebben nu eigenlijk gewoon een nieuw soort tsaar – de roden – die vanuit het Kremlin regeren. En ze zijn zelfs nog wreder dan de echte.’

‘Scheep onze nieuwe vrienden niet op met je trieste verhalen, Simon. Niemand heeft het vandaag de dag makkelijk,’ zei Françoise fel.

De spanning was te snijden. Ze leken zo’n stel dat van elkaar hield, dat niet zonder elkaar kon leven, maar eigenlijk ook niet mét elkaar.

‘Vergeef me,’ zei Simon met een verontschuldigend schouderophalen.

‘Wat er momenteel in Rusland gebeurt, is een enorm sociaal experiment. Het was te verwachten dat maar weinig mensen het begrijpen,’ zei Juan.

‘Ben jij communist?’ vroeg Simon.

Juan schudde zijn hoofd, met een lepel van het heerlijke eten in zijn mond.

‘En wat dan nog als hij dat was?’ reageerde Françoise. ‘Deze man heeft je leven gered en waarschijnlijk heel de winkel.’ Ze vulde opnieuw de Boheems kristallen wijnglazen.

‘Klopt, klopt. Vergeef me. Mijn familie en ik hebben gewoon zo veel moeten verduren...’

‘Wat erg voor u. Ik bedoelde dan ook absoluut niet dat ik het eens ben met wat er in de Sovjet-Unie gebeurt, maar de maatschappij heeft nieuwe paradigma’s nodig en burgerlijke democratieën kunnen of zullen daar niet mee op de proppen komen. Wat dan ook precies de reden is dat Adolf Hitler hier aan de macht is gekomen.’

Bij die opmerking keek ik de Spanjaard recht in de ogen en vroeg op zeer ernstige toon: ‘Vergelijk jij het nationaal-socialisme met het communisme? Mijn vader was sociaaldemocraat in het parlement en raakte zijn zetel kwijt. Hij staat op het punt om uit angst het land te ontvluchten. Vrienden hebben hem uitgenodigd om naar Nederland te komen, om hem weg te halen uit deze puinhoop. Nazisme en socialisme zijn gezworen vijanden.’

‘Niet voor de massa’s,’ reageerde Juan. ‘Ik ben lid van de Spaanse Socialistische Arbeiderspartij en ik weet hoe de gewone man denkt. Veel mensen die altijd links stemden, steunen nu Hitler. Dat is een realiteit waar we onze ogen niet voor kunnen sluiten. Ik ben speciaal naar Duitsland gekomen om dit fenomeen te bestuderen, omdat er in Spanje ook een aantal fascistische bewegingen zijn ontstaan. We willen begrijpen wat er in Duitsland en Italië is gebeurd, om ervoor te zorgen dat het zich niet over onze jonge republiek zal verspreiden.’

‘Nou, om eerlijk te zijn, de opkomst van de nazi’s hier is er het gevolg van dat mensen bang zijn voor het communisme,’ zei Simon. ‘Weet je, na de oorlog zijn er verscheidene pogingen ondernomen om ook hier het systeem van de Sovjets in te voeren en de mensen zijn bang.’

Françoise hief haar glas op en zei: ‘Laten we met een toast van onderwerp veranderen. Laten we klinken op het leven van vandaag, omdat we niet weten wat morgen voor ons in petto heeft.’

We tikten allemaal onze glazen tegen elkaar en nipten van de heerlijke Bordeaux.

De rest van de avond verliep in een ontspannener sfeer. Juan vertelde ons veel over zijn land en aan het einde van de maaltijd was ik helemaal gefascineerd door Spanje. Ik herinnerde me dat een oude vriendin op een tweetalige school in Madrid werkte. Ik begon me af te vragen of het misschien een goed idee was om haar een bezoekje te brengen en Spanje uit de eerste hand te leren kennen.

Later vergezelde Juan me door de verlaten straten van Berlijn. Er gingen 's avonds nog maar heel weinig mensen de deur uit om in de vele chique restaurants te gaan dineren, of om de cabarets te bezoeken waar de stad bekend om stond. De nieuwe meesters van het land deden er nogal afkeurend over dat respectabele Duitsers genoten van dat soort liederlijke spektakels, zoals de nazipropaganda ons regelmatig duidelijk maakte.

‘Het is jammer dat je met dit aspect van Berlijn bent geconfronteerd. Het leven zag er een aantal jaar geleden heel anders uit, kan ik je verzekeren,’ zei ik enigszins verlegen.

‘Weet je, heel de wereld is aan het veranderen. Het optimisme van de eeuwwisseling heeft plaatsgemaakt voor een diepgeworteld pessimisme. Maar mensen weten altijd weer de negativiteit te overstijgen.’

‘Denk je dat echt?’

De jonge Spanjaard glimlachte naar me en mijn hart leek een slag over te slaan. Ik had het gevoel dat ik die avond mijn zielsverwant had gevonden. Juan was de perfecte combinatie van realisme en idealisme, hij was knap, ridderlijk, en hij behandelde me met groot respect. Toen we bij mijn voordeur aankwamen, bleef hij met zijn handen in zijn zakken stilstaan, haalde een sigaret tevoorschijn en vroeg voor hij hem aanstak: ‘Vind je het erg?’

‘Nee, ik houd wel van de geur. Die doet me aan mijn vader denken.’

We bleven in het eilandje van licht van de straatlantaarn staan. Het brandende uiteinde van de sigaret pulseerde als een gloeiend brokstuk dat langs een uitbarstende vulkaan naar beneden stuiterde.

‘Zou het heel erg brutaal van me zijn als ik je zou vragen of we elkaar nog eens zouden kunnen zien?’ vroeg hij.

Ik moest lachen om de combinatie van zijn enigszins haperende Duits, grappige accent en onberispelijke grammatica. Voor het eerst die avond was hij degene die onzeker leek te zijn.

Ik haalde een visitekaartje van de boekwinkel waar ik werkte tevoorschijn en gaf dat aan hem. ‘Hier werk ik. Mijn lunchpauze is om half één.’

‘Dan zie ik je daar,’ zei hij met een scheve glimlach.

Vanuit mijn deuropening kon ik hem helemaal tot aan het einde van de straat horen fluiten. Het was het themanummer van een film waarvan ik hield, *À nous la liberté*, met Henri Marchand in de hoofdrol. Ik zong zachtjes hetzelfde lied, terwijl ik de trap naar mijn appartement nam en hoopte dat de tekst over schoonheid en vrijheid een profetie voor mijn eigen leven was.

Wat als je wordt gedwongen te kiezen tussen je veiligheid en je overtuigingen?

Duitsland, 1933. Voor boekverkoper Barbara Spiel betekenen boeken meer dan alleen haar werk. Het zijn voor haar plekken waar ideeën ontstaan en vrijheid begint. Als ze in Berlijn niet langer veilig is, vlucht ze met haar geliefde Juan naar Spanje om daar haar eigen boekhandel te openen: een vrijplaats voor jonge idealisten.

Terwijl haar winkel uitgroeit tot het kloppend hart van een nieuwe generatie, raakt Spanje verscheurd door de Spaanse Burgeroorlog. Wantrouwen groeit, geweld rukt op en Barbara's boekwinkel wordt een doelwit in plaats van een toevluchtsoord. Opnieuw staat ze voor een keuze: vluchten en haar idealen verraden, of blijven en alles riskeren.

Een meeslepende roman over moed, liefde en de kracht van boeken wanneer vrijheid onder druk staat.

Mario Escobar is de auteur van *Het schooltje van Auschwitz* en *De vergeten namen*. Hij is historicus en schrijft romans die zich in het verleden afspelen met een speciale rol voor hoofdpersonen die onorthodoxe keuzes maken.

NUR 302

ISBN 9789029740159

9 789029 740159

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT